

יכולה ליעשות ביד אחרים, יניחנה בידי אחרים והוא יתעסק במצות אביו. ואם אין אחר יניח כבוד אביו ויעסוק במצוה, לפי ששניהם חייבים במצות השי"ת.

(לה) היה אביו או אמו חולים והרופא צוה שלא לתת להם מים שזה מזיק להם, וביקשו ממנו אביו או אמו לתת להם מים באומרים: לא אמחול לך בעוה"ז ובעוה"ב אם לא תביא לי. אינו מחויב לשמוע בקולם, כיון שזה מזיק להם.

(לו) אמר לו אל תדבר עם פלוני או אל תמחול לו עד זמן פלוני, אינו חייב לשמוע בקולם, כיון שגם זה נגד התורה, שהרי הכתוב אומר לא תשנא את אחיך בלבבך. ונאמר: ואהבת לרעך כמוך. (לז) וכן אם צוה לו אל תלמד עם פלוני. וכ"ש אם אמר לו לשנא את רבו, אע"פ שלא למד ממנו הרבה, שכבר מצא חכם אחר, מ"מ אסור לו לשמוע בקול אביו, כיון שהדבר נוגע ליהדות.

(לח) צותה לו אמו לעשות דבר פלוני ושאל אותו אביו מי צוה לך לעשות כך. ויודע שאם יענה יבזה אביו את אמו, או יקללה, אסור לו לגלות את אביו מי אמר לו. שעל ידו יכול לבוא מכשול.

אע"פ שאמרנו לעיל שבכלל הכבוד שלא לעורר אביו אע"פ שהוא מאבד ריוח עי"כ. מ"מ אם אביו ישן ונודמן ריוח לאביו, ואם לא יעוררו יצטער אביו על הריוח שאבד, יעוררו. שבודאי נוח לו צער מועט זה מן הצער המרובה. וכן מצוה לעוררו כשעוברת שעת ק"ש. שכבר בארנו שעיקר הכבוד של הבן להציל את אביו מידי מכשול, כיון שהצער של העולם הזה עובר מהר, ולא הצער של העוה"ב שהוא צער גדול.

(לט) הן הבן והן הבת חייבים בכבוד אב ואם. אבל חיוב הבן תמיד, מקטנותו ועד שיגדל ואפילו אחרי שנשא אשה והוליד בנים. אבל האשה כיון שנשאת אינה חייבת בכבוד אב ואם שיש לבעלה רשות בה. אבל אחרי שנתגרשה או נתאלמנה חוזר אליה החיוב.

ודעו (מ) שאע"פ שהבן חייב בכבוד אב ואם, אל יכביד אדם על בנו לדקדק הרבה בכבודו, כדי שלא יביא אותם לידי מכשול. אלא ההנהגה הטובה של היהדות למחול על כבודו וללמוד מהקב"ה שמוחל על כבודו. ובזה ימנע אותם מן החטא. אבל אם האב או האם מקפידים על כל דבר, אין טובה יוצאת מזה. ובפרט כשהבן גדול אין ראוי לביישו ולנהוג עמו קשות ואמרו בגמרא על כ"ד דברים מנדים, אחד מהם המכה בנו גדול. כיון שגורם שיתחצף נגדו ויכעיסו. ועל זה נאמר ולפני עור לא תתן מכשול. וכשהבן בן כ"ד שנה נקרא גדול לענין זה.

(מא) ובכלל הפסוק הזה לחלוק כבוד לאשת אביו. לכן נאמר כבוד את אביך לרבות אשת אביו אע"פ שאינה אמו. וכן חייב לנהוג כבוד בבעל אמו אע"פ שאינו אביו וזהו שנאמר ואת אמך. וחיוב זה הוא רק בחייהם של אביו או אמו. אבל לא אחר מותם. מ"מ אינו רשאי לבזותם. ואע"פ שאסור לנהוג קשות עם שום ישראל, מ"מ להם יש מעלה שסוף סוף היה חייב פעם בכבודם.

(מב) אם יש לאדם אב ואם חורגת, כגון שאביו נשא אשה אחרת, או שגירש את אמו ונשא אשה שניה. בזה יש הבדל, שאם אמו נשואה לאביו, אם אמו ואם חורגתו מבקשות ממנו לעשות לו דבר, חייב לעשות רצון אמו חורגתו, כיון שאנו

מסתכלים על רצון אביו שמחבב יותר את אשתו השניה. אבל אם גירש אמו, חייב בכבודה יותר מבכבוד אמו חורגתו.

(מג) וכן בא כבוד את אביך לרבות רבו, שחייב לחלוק לו כבוד, כיון שע"י לימודו מביאו לחיי העוה"ב, נמצא שעושה עמו טובה יותר מאביו.

(מד) ובכלל הפסוק הזה לחלוק כבוד לאחיו הגדול כמו לאביו. הן אח מאב והו אחיו מאם. ואע"פ שהקטן ת"ח יותר מן הגדול חייב בכבודו. ודברנו בזה בבאור פרשת נח פרק ה'. ולכן נאמרה בפרשת וישלח ללמדנו שהאח הקטן חייב בכבוד אחיו הגדול אע"פ שאין הבדל גדול ביניהם בשנים. כפי שחלק יעקב כבוד לאחיו אע"פ שנולדו בלידה אחת.

(מה) אם האח הגדול בזה אחיו הקטן שהיה ת"ח ונידה אותו האח הקטן, כהוגן עשה. כיון שלא חלק כבוד לתורה אין הקטן חייב בכבודו. והגדול יבקש ממנו התרה.

(מו) אם פגע אדם בילדותו בכבוד אביו או אמו, אע"פ שעדיין לא נשלמו לו י"ג שנה ויום אחד, כשיגדיל ראוי לו לקבל על עצמו איזה דבר לתשובה, או לתת צדקה או לישב בתענית שהשי"ת יכפר לו חטאו. כיון שראינו שגדולה מצות כבוד אב ואם, ואין גדולה ממנה אלא מצות תלמוד תורה.

מקורות: (א) מכילתא ורש"י. (ב) זית רענן. (ג) הרמב"ן ור' בחיי ושי"ך וכד הקמת. (ד) בחיי ותולדות יצחק ומהרי"א. (ה) מעשה ה' וצדה לדרך. ועיין זוהר פ' זו. (ו) עיין תפארת ישראל פמ"א. (ז) ילקוט ראובני קטן. (ח) כד הקמת. (ט) ילקוט פ' ואתחנן. (י) קדושין פ"ק ופ' המפלת ושאלות פ' זו וזוהר וכד הקמת. (יא) קדושין פ"ק. (יב) מהרש"א. (יג) זוהר דף צ"ג. (יד) תוס' שם ויפה מראה פ"ק דפאה. ועיין כנה"ג יו"ד ר"מ. (טו) קדושין פרק קמא ותוספות שם. (טז) תוספות שם. (יז) שם בגמרא ותוספות שם. (יח) הרא"ש פרשה זו ועיין יד יוסף פרשת פנחס ותפארת ישראל פרק א. (יט) מהרי"ט פ' זו, ועיין כלי חמדה פ' בהעלותך. (כ) טו"ד סי' ר"מ. (כא) הרשב"א בתשובה סי' ת"י. (כב) בנימין זאב. (כג) שם בטור. (כד) טו"ז. (כה) ש"ך. (כו) שם בטור וט"ז. (כז) כנה"ג. (כח) שם בטור. (כט) כנה"ג. (ל) שם בטור. (לא) כנה"ג. (לב) כך זכורני בשם ר' יונה. עיין ר"ת קדושין פ"ק. (לג) תוס' שם. (לד) שם בטור. (לה) כנה"ג. (לו) טור שם. (לז) כנה"ג. (לח) שם בטור. (לט) שם בטור. (מ) שם בטור ועיין ראנ"ת. (מא) זוהר. (מב) הלכות קטנות. (מג) שם בטור. (מד) ילקוט ראובני. (מה) שם בטור. (מו) מור"ם א"ח ס"י שע"ג.

פרק ח

לא תרצח הציווי הששי בעשרת הדיברות הוא לא תרצח. (א) אמר הקב"ה לישראל, עמי, אל תהיו רוצחנים ולא יהיה לכם חברה ושותפות עם הרוצחנים, ואל תגרמו לכך שבניכם ילמדו ממעשיכם שיהיו רגילים בזה, שבודאי בעון

שפיכות דמים חרב בא לעולם, ונערכות מלחמות וקרבות, ואין לתאר הצער הגדול שיש לאנשים הנמצאים בתוך עיר שהאויבים נלחמים עליה. ובזמן הסנהדרין כל מי שהיה הורג נפש מִישראל, אם היה הדבר בעדים ובהתראה, היו הורגים אותו בסיף, כפי שיתבאר בפרשת משפטים פ"א. (ב) ואין העדים יכולים להורגו עד שיעמוד לדין ויאמרו הסנהדרין שהוא חייב מיתה. וזה אחרי דרישות וחקירות הרבה, שדורשים וחוקרים העדים. ואין הדבר הזה נוהג כיום, כיון שבעונות אין לנו סנהדרין היודעים לדון דיני נפשות. והדבר מסור בידו של הקב"ה שינקם בו. ודעו שהדברים אמורים דוקא אחרי שהרגו, אז אין דנים כיום דיני נפשות. אבל אם ראובן רודף אחרי שמעון כדי להורגו, אע"פ שראובן הוא קטן שעדיין לא נשלמו לו י"ג שנה ויום אחד, צריכים הרואים להשתדל ולהציל את שמעון מידו שלא יהרוג אותו. ורק מתרים בו התראה קצרה, שאומרים לו: אל תהרוג אותו. ואם עדיין עומד במרדו והולך ורודף אחריו, אם אפשר להציל את שמעון בזה שיזרקו על ראובן אבן או חץ שיחתוך לו יד או רגל או יסמא עיניו, ישתדלו לעשות כן. ואם רואים בדעתם שאי אפשר לעשות אחד הדברים האלו ואי אפשר להציל את שמעון אלא ע"י הריגתו של ראובן, יהרגו את ראובן. שכן צוה תורה שכל הרואה אדם מרדף אחר חבירו להורגו, הוא צריך להציל הנרדף בדמו של הרודף. ואל יאמר, מאחר ששניהם יהודים, למה אקום ואהרוג את ראובן כדי להציל את שמעון. אלא ידע שכך צוה הקב"ה ואל ירחם על ראובן, כיון שהוא רודף. ודין זה בין אם רודף אחר חבירו להורגו ובין אם הוא רודף אחר אחת העריות שנאסרו בפרשת אחרי מות, ובין שרודף אחר חבירו לעשות עמו עבירה של משכב זכור. בכל אלו מחויב לרדוף אחר ראובן ולמונעו מן העבירה, אע"פ שיהיה לו צורך להורגו ממש. שכל זמן שלא עשה העבירה, חובה למונעו מכך. אבל אם כבר עשה את העבירה והרגו, אין רשות להרוג אותו, כיון שכיום אין דנים דיני נפשות. (ג) וגדולי העיר ישתדלו לקונסו ולשמתו ולהנקם ממנו כראות עיניהם, כדי ללמד לקח לעם שיתיראו. (ד) וכל הרואה את ראובן מרדף אחר שמעון להורגו, והוא יכול להצילו ע"י זה שיפגע באחד מאבריו של הרודף, והוא מיהר והרגו, הרי זה שופך דמים והוא חייב מיתה. שכל המכוון הוא להציל את שמעון, והרי היה יכול להצילו בלי להרוג את ראובן. וכל היכול להציל את שמעון ולא הצילו, עובר על המצוה שצוה השי"ת: לא תעמוד על דם רעך. ר"ל, אל תימנע עצמך [מפעולה] על דם רעך, וכשאתה רואה את חבירך שאויבים באים עליו להורגו, הקדם והצילו בכל אשר תמצא ידיך. וכן הרואה את חבירו כשהוא טובע בים או בנהר, או לסטים וחיות רעות באים עליו, או ששומע שגוים או מוסרים זוממים עליו רעה, אם אינו מגלה אזנו שיזהר מהם, או שאינו מפייס אותם בממון או בדברים וכיו"ב, עובר על לא תעמוד על דם רעך. מאחר שהוא גורם להריגתו בזה שאינו עושה פעולה להצילו או להודיעו קודם לכן. וכל המאבד נפש אחת מישראל כאילו איבד עולם מלא. וכבר ביארנו כמה פעמים שהתינוקות מתים בעון הוריהם. לכן צריך האדם לזהר שלא יהיה גורם למותם. ויעבור על לא תרצח. וכן כשנפטר תינוק או תינוקות חייב אדם לפשפש במעשיו ולחזור בתשובה. וכל המקיים נפש אחת מישראל, כאילו קיים עולם מלא.